Anteckningar om svenska skalbaggar. XI.

Av

THURE PALM.

Amara nigricornis Thoms. (*melanocera* Tschit.) är en av släktets sällsyntaste och minst kända arter, i motsats till flertalet av de övriga kulturskyende och sannolikt speciellt tillhörande skogsfaunan i norra Sverige. På ett år 1953 bränt, stort hygge i Arvidsjaurs sn (Pite Lpm.) fann jag först den 10/6 1955 1 ♀ under en sten och därefter den 17–19/8 1 ♂ och 2 ♀♀, som nattetid vandrat och fallit ner i djupa gropar, ur vilka de ej kunde ta sig upp. Hygget (fig. 1) var ännu svart av branden men hade här och var invandrande bestånd av *Chamaenerium* och *Deschampsia* (*Aira*) *flexuosa*. Jorden utgjordes av en finkornig morän med mosand som huvudbeståndsdel.

De nästan meterdjupa groparna hade i stort antal grävts upp tvärs över hygget i samband med uppsättandet av en rad nya snöskärmar. Under de få dagar groparna voro öppna visade de sig vara utmärkta fällor för fångst av hyggets markdjur, som under vanliga förhållanden äro svåråtkomliga. Som exempel på vad de innehöllo uppräknas i det följande samtliga iakttagna carabider, resultatet av tre inventeringar under lika många dagar. Av andra familjer voro staphylinider, byrrhider, curculionider och scolytider vanligast. Minst ett 100-tal olika djurarter hade fallit ner i groparna, däribland även näbbmöss, sorkar och grodor. Syftet med undersökningen var att för biologiska försök komma över levande material av plantskadegöraren *Otiorrhynchus dubius* Ström., vilket också lyckades.

Carabus glabatrus Payk. — Ett eller flera ex. i nästan varje grop och även larver. — *C. violaceus* L. — Endast enstaka larver sedda. — *Notiophilus aquaticus* L. — Ej sälls. — *N. Germinyi* Fauv. — Ej sälls. — *Loricera pilicornis* F. — Flera ex. — *Miscodera arctica* Payk. — Talrik. — *Patrobus assimilis* Chaud. — Ej sälls. — *Trichocellus cognatus* Gyll. — Flera ex. — *Harpalus fuliginosus* Duft. — 1 ex. — *Amara nigricornis* Thoms. — 3 ex. — *A. Quenseli* Schönh. — 3 ex. — *Pterostichus adstrictus* Eschz. — Ej sälls. — *Calathus melanocephalus* L. — Flera ex. — *C. micropterus* Duft. — Ej sälls. — *Cymindis vaporariorum* L. — 8 ex.

Dessutom tillvaratogos ännu ej bestämda larver av flera carabidarter.

Calathus micropterus Duft. — Den 23/8 1955 fann jag på Hamra kronopark (Dlr.) under mossa på rotbenet av en grov gran en puppa, som kläcktes tre dagar senare.

Fig. 1. År 1953 bränt hygge i Arvidsjaurs socken (Pite Lpm.), 400 m. ö. h. Fyndplats för *Amara nigricornis* Thoms. 19/8 1955. — Foto: förf.

Ptiliolum croaticum Matth. — Denna art torde vara förbisedd, emedan den lätt förväxlas med *Pteryx suturalis* Heer, som är av samma storlek och färg och med vilken den stundom förekommer i sällskap. Sommaren 1955 fann jag arten upprepade gånger i Båtforsområdet (Upl. Älvkarleby sn) under svampig bark på aspar, som varit angripna av *Xylotrechus rusticus* L. och hade pågående angrepp av *Saperda perforata* Pall.; 1948 tog jag den i flera ex. (tillsammans med *Pteryx*) under barken av torrbjörkar med angrepp av *Necydalis* och *Strangalia nigripes* De G. i Jokkmokks sn (Lule Lpm.).

Lathrobium brunnipes F. och ***fulvipenne*** Grav. — Den 23/8 1955 fann jag på Hamra kronopark (Dlr.) under mossan på rotben av grova granar puppor av båda arterna, som kläcktes 25–27/8 resp. 26–29/8.

Dasytes niger L. — Egendomligt nog synes larven till denna överallt vanliga art ännu ej vara (nöjaktigt) beskriven (jfr Danm. Fauna. Biller X, 1938, s. 241). En skär dasytetidlarv med svagt markerade kitinfläckar på bröstledernas ryggsida och med cerci nästan utan vårtor, som träffas under såväl barrträds- som lövträdsbark, har jag misstänkt vara *niger*-larven, men visshet erhölls först sedan jag lyckats kläcka den. Ett större antal av larverna sågs den 18/7 1955 i Halltorp (Öl.) under och inuti barken av en ekstock, som starkt angripits av *Agrilus biguttatus* F. Jag tog en del larver levande med hem tillsammans med barkbitar och lade alltsammans

i en kläckningslåda. Efter vinterförvaring kröpo fullväxta larver ut i kläckningsröret, vilket jag tog som ett tecken på att de ville förpuppa sig i jord. De isolerades då i en mindre ask tillsammans med små barkbitar och jord; dock sökte de sig ej ned i denna utan förpuppade sig ytligt i barken. Sedermera kläcktes imagines även ur ekbarken i lådan. Anmärkningsvärd är den långa pupptiden, omkring 4 veckor. Den vita-ljusröda puppan har jag tidigare funnit ute 11–16/5 och kläckt i slutet av maj (Ent. Tidskr. 1953, s. 14). Imagines utfärgades på mindre än ett dygn.

Dolopius marginatus L. — ett nattdjur. — Under den varma sommaren 1955 hade jag på kvällen den 11 juli slagit läger vid en av skogsholmarna på Strömsholms kronopark (Vstml.) för att övernatta i bilen. Natten var ljum, nästan kvav, och alldeles vindstilla. Från min plats under en vidkronig, murken ek kunde jag vid mörkrets inbrott (omkr. kl. 22.30) mot kvällshimlen som bakgrund se talrika insekter svärma, däribland också skalbaggar. De flesta voro oåtkomliga, bl. a. en stor, långsträckt art, som jag misstänkte kunde vara *Ludius ferrugineus* L. Med håven fångades emellertid i flera ex. en annan knäppare, som flög på lägre höjd och befanns vara *Dolopius marginatus*. Sannolikt äro även åtskilliga andra elaterider nattdjur; så är det t. ex. ej ovanligt, att man får se *Melanotus castanipes* Payk. på kvällen krypa fram ur murkna stubbar och ta sig en nattlig flygtur, varvid arten lockas av artificiellt ljus och gärna svärmar kring en tänd lampa.

Eucnemis capucina Ahr. — Det första kända svenska ex. av denna art har tagits av Zetterstedt. Enligt Thomson (Skand. Col. VI, 1864, s. 52), Grill (Cat. Col. 1896, s. 220) och Jansson (Ent. Tidskr. 1927, s. 222) skulle det ha skett på Gotland. Härav föranleddes jag tro, att uppgiften i Cat. Col. 1939, s. 60, om Öland i stället för Gotland som ursprung för Z:s ex. berott på en förväxling av landskap (jfr Ent. Tidskr. 1955, s. 154, fotnot). Emellertid är katalogens uppgift riktig. Vid kontroll i Lund genom assistent B.-O. Landin visade det sig, att i Z:s egen samling intet ex. finns men att i Thomsons samling sitter ett, som bär en etikett med Z:s handstil: »*E. capucinus*. Öland». Detta erinrade sig dr Jansson ha sett, när han för bortåt tjugo år sedan arbetade med 1939 års katalog, skrev till mig om saken och begärde rättelse. Alltså ännu ett bevis för vännen Antons enastående minne av en detalj, som ligger långt tillbaka i tiden och nu åter blivit aktuell!

Chrysobothris chrysostigma L. — Arten är mycket utbredd inom Arvidsjaurs socken (Pite Lpm.), där jag, varhelst larver efter första upptäckten söktes, fann i det närmaste fullvuxna sådana under förra hälften av juni 1955; de levde i solexponerade barrträdsslanor, som använts till stängsel omkring odlingar, planterade skogshyggen o. d. Virket hade barken kvar, var 3–6″ grovt, runt, handkluvet eller sågat samt hade avverkats ett eller högst två år tidigare. Veden innehöll ännu så mycken fuktighet, att barken blott med svårighet kunde bändas loss med kniv. Larverna voro vanligast i tall, men de observerades även i gran. Barken

var relativt tunn. På furuvirket syntes det mest omtyckta angreppsstället vara i övergången mellan tunn skorpbark och glansbark.

De slingrande larvgångarna äro skarpt inskurna i splinten och fyllda av tätt packat gnagmjöl. Förpuppningen försiggår oftast ett stycke in i veden, men kan också ske i den tjockare barken. Imagines kläcktes 3–30 juli samma år. Utvecklingen är sannolikt normalt ettårig, ty det angripna virket hade åtminstone i ett fall avverkats på försommaren 1954 och följaktligen kunnat äggbeläggas först efter den tiden. Tillsammans med *Chrysobothris chrysostigma* levde ofta enstaka larver av en *Buprestis*-art (ej kläckt), *Callidium violaceum* L. och *coriaceum* Payk. (båda kläckta) samt, talrikare, larver av *Anthaxia 4-punctata* De G. (i juni även puppor), *Pogonochaerus fasciculatus* De G. och *Acmaeops pratensis* Laich.[1] (kläckt). De tre senare arterna förekommo, liksom *Callidium*-arterna, dock även i mera uttorkat virke med lossnad bark. Det väckte en viss förvåning, att en så utpräglad graninsekt som *Callidium coriaceum* undantagsvis också kan utvecklas i tall, t.o.m. i sågade ytbräder med kvarsittande bark (s.k. bakar) av detta trädslag.

Gyllenhal, Thomson och de flesta mellaneuropeiska forskare ha haft uppfattningen, att *Ch. chrysostigma* skulle utvecklas i ek och andra lövträd. Detta är emellertid ett misstag; felet kan möjligen bero på att arten ursprungligen förväxlats med *affinis* F. och att det sedan okritiskt upprepats av andra. Bl.a. Saalas (Ann. Ent. Fenn. 1938, s. 33–38) har tillrättalagt denna sak. I Sverige lever av allt att döma *chrysostigma* uteslutande i barrträdsvirke och *affinis* uteslutande i lövträdsvirke, speciellt ek.

De fullbildade insekterna äro särdeles snabba och vaksamma och likna i sitt uppträdande nästan mera flugor än skalbaggar. De kunna i vackert väder blixtsnabbt dyka upp på färskt barrträdsvirke med tunn bark, på vilket de sola sig eller leta äggläggningsplatser, och äro, om de skrämmas, i nästa ögonblick lika hastigt borta igen. De slå sig däremot aldrig ned i blommor, i motsats till *Anthaxia 4-punctata*. som har den egenheten att besöka endast gula blommor (t.ex. *Hieracium*).

Cucujus cinnaberinus Scop. — När jag den 11/8 1955 inspekterade en samling brandskadade ekar vid Båtfors i Älvkarleby socken (jfr Ent. Tidskr. 1955, s. 40–45), hade de 2- eller 3-åriga *Cucujus*-larverna allmänt börjat förpuppa sig och en del puppor kläckts. Utvecklingen var på grund av den kalla försommaren åtminstone ett par veckor försenad. Härvid lade jag märke till en detalj, som jag aldrig förut sett och ej heller funnit omnämnd i litteraturen. I asp förpuppar sig arten vanligen inuti det oftast mäktiga bastskiktet på barkens insida utan att inrätta någon särskild puppkammare. Men i ekarna vid Båtfors, som hade en relativt tunn bark med nästan uttorkat bastlager, hade larverna med stor konstfärdighet

[1] Denna och närstående arters biologi kommer att bli föremål för en särskild uppsats.

Fig. 2. Puppkammare av *Cucujus cinnaberinus* Scop. på insidan av ekbark. Båtfors i Älvkarleby socken (Uppl.). 11/8 1955. — Foto: förf.

inrättat puppkammare, ej olika dem som *Rhagium*-larverna bruka göra (fig. 2). Barken hade på insidan grunt urholkats och spånorna prydligt ordnats i en krans omkring gropen. På ett par ställen funnos ända till fyra sådana puppkammare alldeles bredvid varandra. Även de mogna och utfärgade skalbaggarna lågo fortfarande kvar i kamrarna. Det var första gången som jag lyckats få se ett större antal av de vackra (och i Uppland fridlysta) skalbaggarna kläckta under fullt naturliga förhållanden. Även där *Cucujus* är relativt vanlig ser man mycket lite till imagines, medan däremot larverna äro lätta att upptäcka samt att uppföda och kläcka.

Ernobius explanatus Mannh. är enligt Saalas (Die Fichtenkäfer Finnlands II. 1923, s. 199) en mycket typisk graninsekt. Så träffas arten i regel också i Sverige, där den är vanlig i överåriga granskogar i Norrland. Det var därför oväntat att den 4/6 1955 finna utbredda larvangrepp av arten på tall i Arvidsjaurs socken (Pite Lpm.). I sågade bakar (ytbräder) med kvarsittande, ännu frisk och rätt tjock bark (skorpbark) påträffades talrika *Ernobius*-larver såväl inuti barken som i ytan av veden. Bakarna hade använts till stängsel i en rismosse och nyligen satts upp. Några delar av virket togos med hem, där larverna fortsatte att äta för att förpuppa sig och kläckas i september samma år. Utvecklingen hade varit ettårig. I samma virke levde larver av *Anthaxia 4-punctata* L., *Chrysobothris chrysostigma* L., en *Buprestis*-art, en *Callidium*-art och *Pogonochaerus fasciculatus* De G.

Oedemera flavipes F. — Arten har i Nordeuropa en egendomlig utbredning. I Sverige har den anträffats i de flesta syd- och mellansvenska landskap, i Norge vid Oslo och Holmestrand. Däremot är den ej funnen vare sig i Danmark eller Finland. Från norra Tyskland föreligga endast sporadiska fynd av arten, som uppgives ha sin huvudutbredning i Sydeuropa och södra Mellaneuropa. Den isolerade skandinaviska förekomsten verkar därför svårförklarlig, i all synnerhet som arten i Sverige enligt uppgifter i litteraturen ej skall vara särskilt sällsynt. Själv har jag dock aldrig lyckats finna den i vårt land förrän i mitten av juli 1955 vid Grankullaviken på Öland, där den på en lastageplats med ängsvegetation i blandskog av tall, ek och andra lövträd förekom talrikt i blomflockarna av *Laserpitium latifolium*. Märkligt nog dominerade *flavipes* på denna lokal, medan de övriga och eljest vanliga *Oedemera*-arterna, *virescens* L., *lurida* Marsh. och *femorata* Scop., uppträdde rätt sparsamt.

Scraptia fuscula Müll. — Vid undersökning den 29/5 1952 av en *Formica sanguinea*-stack, som höjde sig lågt över marken nära en gammal lind på Tockenön i Hjälmaren (Söderm.), hittade dr Jansson och förf. i mängd fullbildade ex. av *Palorus depressus* F. och likaledes talrikt en liten heteromer-larv, som jag vid tillfället i fråga antog vara *Palorus*-larven. En närmare granskning har emellertid visat, att det i stället är den på det sista bakkroppssegmentet lätt igenkännliga larven av *Scraptia*. Denna har jag vid upprepade tillfällen också funnit hos *Lasius brunneus* Latr. i gamla ekar eller i närheten av myrans bo.

I England har *Scraptia »fuscula»* visat sig vara en kollektivart. År 1940 beskrev A. A. Allen (Ent. Monthly Mag., s. 56–58) *S. testacea*, som skiljes från *fuscula* genom flera konstanta kännetecken. Den nya arten torde böra eftersökas även hos oss. I min samling med 23 ex. från olika svenska lokaler finns enbart *fuscula*.

Anthicus hispidus Rossi har, såvitt man vet, en isolerad nordeuropeisk förekomst i södra Sverige, där arten enligt Cat. Col. 1939 har tagits i Blekinge, enligt Grill 1896 också i ett par andra landskap. Om levnadssättet har hitintills ingenting varit bekant. I mitten av juli 1955 fann jag arten sparsamt vid Böda på norra Öland, där den levde vid havsstranden i sällskap med *A. bifasciatus* Rossi. Den förekom ett stycke från vattnet på den torra, av solen upphettade sanden och hade mitt på dagen sökt skydd under tångruskor och torkande kospillning. Trots hettan hade den dock ej grävt ner sig i sanden. Arten känns lätt igen på färgen och punkteringen, däremot ej alltid på de långa kroppsborsten, som på flera av mina exemplar voro nästan helt bortnötta, särskilt på benen.

Cyrtanaspis phalerata Germ. — Arten är förut känd från mellersta Ölands lövskogar och där — i Halltorps hage — fann jag den också 19/7 1955 tillsammans med bl. a. talrika *Mordellistena Neuwaldeggiana* Panz. på blommande *Laserpitium*. Lokalen var en glänta i skogen med yppig örtvegetation, där halvskugga rådde större delen av dagen. Sannolikt har *Cyrtanaspis* samma levnadssätt som *Anaspis*, dvs. med larven i mur-

ket virke och den fullbildade skalbaggen som pollenätare i blommor. G. Dahlgren, som upptäckt arten på Öland, tog den på ett gammalt risgärde i hagen (Ent. Tidskr. 1953, s. 159).

Eledona agaricola Hbst. — Denna art har jag förut alltid tagit i *Polyporus sulphureus*, särskilt på gamla ekar. Larverna leva i de köttiga delarna av svampen och söka sig vid förpuppningen vanligen in i mera uttorkade partier, där de merendels träffas i stora kolonier. Vid kläckning av *Eucnemis capucina* Ahr. ur ruttnande almved i Strömsholmstrakten (Vstml.) (jfr Ent. Tidskr. 1955, s. 149–155) framkommo emellertid oväntat också ett 10-tal *Eledona agaricola*. Veden saknade svampfruktkroppar men hade, där larverna levat och förpuppat sig, en lucker och mycelhaltig konsistens.

Diaperis boleti L. — I ett stort exemplar av *Polyporus squamosus*, som sommaren 1955 vuxit fram på en gammal lönn i Strömsholmstrakten (Vstml.), hittade jag på senhösten samma år talrika puppor och nykläckta imagines samt enstaka larver av *Diaperis boleti*. Pupporna befunno sig ej endast vid svampbasen utan lika mycket i andra delar av svampkroppen. Därför råder det intet tvivel om utvecklingstiden, som i detta fall för flertalet av larverna måste ha varit en enda sommar. Iakttagelsen står i visst motsatsförhållande till en uppgift i Danm. Fauna (Biller XII 1945, s. 256), där det sägs, att larverna skulle övervintra minst en gång, innan de äro fullvuxna.

Cetonia aurata L. ab. ***piligera*** Muls. — En murken bokstam, som fallit omkull i sydbranten vid Alvastra grusgropar (Ög.), hade varit boplatsen för talrika *Cetonia*-larver. När jag den 30/4 1955 besökte lokalen (för att se efter *Pseudocleonus grammicus* Panz.), fanns blott enstaka *Cetonia*-larver kvar i stammen; de flesta hade lämnat denna och sökt sig ner i jorden, där de uppehöllo sig under stenar och vid växtrötter. De voro fullvuxna och uppenbarligen beredda till förpuppning i marken. Samtidigt anträffade jag på samma ställen ett 10-tal imagines, som alla höra till den långhåriga form av arten, som fått ett särskilt namn, ab. ***piligera*** Muls.

Tetropium castanaeum L. — I en del av kronoparken Böda på Öland har efter januaristormen 1954 förekommit svåra skador av barkbock på gammal granskog. Arten har kläckts ur de vedprover, som jägmästare P.-G. Arne sänt mig, och befunnits uteslutande vara *Tetropium castaneum* L. Ej nog med att insekten tillsammans med barkborrar åstadkommit fysiologiska skador på granarna; den hade också tekniskt skadat virket i mycket högre grad än som är vanligt vid barkbockangrepp. Normalt förpuppar sig *Tetropium*-larven högst 2–3 cm in i splinten och ibland — i tjockbarkiga granar — ej alls i veden utan i barken. I Böda-granarna ägde förpuppningen utan undantag rum i veden och till stor del djupt in i denna, ända till 10 cm och däröver. Vid sågningen måste därför avsevärda virkesmängder kasseras för kvalificerat bruk. De flesta stockarna voro utan röta eller andra svampskador. Sannolikt är det öns torra klimat

och virkets relativt lösa beskaffenhet, som medverkat till larvernas benägenhet att tränga längre in i veden än normalt.

Eremotes elongatus (Gyll.) och ***nitidipennis*** (Thoms.). — Med visshet kan nu sägas, att *nitidipennis* är vår vanliga art, som förekommer Sk.-Lpl., medan *elongatus* synes ha en mycket inskränkt utbredning och hittills blott kunnat påvisas från Ög., Öl., Gtl. och G. Sandön. Under somrarna 1954 och 1955 har jag under resor i hela landet blott en enda gång lyckats återfinna *elongatus*, nämligen på Böda kronopark (Öl.), där ett fåtal ex. påträffades i mycket grova tallstubbar tillsammans med talrika *nitidipennis*.

Trypophloeus. — I uppsatsen »Notes on some species of *Hylastes* Er. and *Trypophloeus* Fairm.» (Ent. Medd. XXVII 1955, s. 169–185) har Victor Hansen utrett de nordiska arterna och givit oss verkligt användbara tabeller för bestämning av de kritiska arterna. För att skilja dessa (sedan de efter ingående undersökningar kunnat fixeras) har han använt sig av de hanliga genitalierna och andra förut ej alls eller föga beaktade kännetecken. Beträffande de svenska *Trypophloeus*-arterna ha följande ändringar skett:

T. granulatus Ratz. utgår ur svenska faunan; saknas även i övriga nordiska länder.

T. palmi V. Hans. ersätter den art, som av mig kallats ? *discedens* Egg.

T. grothi Hagedorn tillkommer; av denna finnes i min samling ex. från Öl., Smål. och Ög.

(*T. alni* Lindem., ännu ej funnen i Sverige, *asperatus* Gyll. och *bispinulus* Egg. kvarstå).

Dryocoetes som plantskadegörare. — Den varma sommaren 1955 har varit ett gynnsamt år för snytbaggar och bastborrar. Som skadegörare på plantor observerade jag på Kinne revir i Västergötland under senhösten också *Dryocoetes hectographus* Reitt., som väl i regel anses vara en alldeles ofarlig skogsinsekt. Arten levde tillsammans med *Hylastes cunicularius* Er. på 5-åriga granplantor (ej gesarolbehandlade och utsatta hösten 1954) och hade liksom denna insekt grävt sig in vid rothalsen, där barken fläckvis gnagdes. Dock förekom arten sparsamt i förhållande till snytbaggar och bastborrar. Senare erhöll jag från skogsmästare G. Nygren prov på liknande skadegörelse, som drabbat tallplantor på sandmarker i östra Skåne och där uppgavs vara ganska utbredd. I dessa fall var det den närstående och söderut vanligare arten *autographus* Ratzb., som gjort skadorna.
